

יען לא האמנתם בי

וַיִּדְבֹר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: קח אֶת־הַמָּטָה וְהַקֵּהל אֶת־הָעֵדָה אֹתָהּ וְאֶהְרֹן אֶחִיד וְדַבַּרְתֶּם אֶל־הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמִיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִיַּם מִן־הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעֵרֶיךָ: ... וַיִּרַם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֵּלַע בְּמַטְהוֹ פַּעַמִּים וַיֵּצְאוּ מִיָּם רַבִּים וְתַשְׁתֵּה הָעֵדָה וּבְעֵרֶיךָ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶהְרֹן יַעַן לֹא־הֵאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקֵּהל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם: הֲמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָהּ וַיִּקְדַּשׁ בָּם: (במדבר פרק כ פסוקים ז-יג).¹

ילקוט שמעוני פרשת חקת רמז תסוד

ארבע חטאות כתובין כאן: לא האמנתם, לא קדשתם, מעלתם, מריתם. "לא האמנתם" - שלא אמרתי לכם להכות והכית אותו. "ולא קדשתם" - לעיני כל ישראל להוציא להם מים מכל סלע שרוצים. "מעלתם" - אמרת המן הסלע הזה. "מריתם" - ודברתם אל הסלע שנה עליו פרק אחד ועברת על דברי.²

שבת דף צז עמוד א

אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב: "והן לא יאמינו לי" ... אמר לו: הן מאמינים בני מאמינים, ואתה אין סופך להאמין. הן מאמינים, דכתיב: "ויאמן העם". בני מאמינים - "והאמין בה".³ אתה - אין סופך להאמין, שנאמר: "יען לא האמנתם בי".⁴

שמות רבה א יח

"היאורה תשליכהו" - למה גזרו להשליכם ליאור? לפי שהיו רואים האסטרוולוגים שמושיעם של ישראל על ידי מים ילקה, והיו סבורים במים יטבע. ולא היה כך, אלא על ידי מים נגזרה עליו גזרת מיתה, שנאמר: "יען לא האמנתם בי להקדישני ... לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם".⁵

ספרי דברים פסקא שמ, מדרש תנאים לדברים פרק לב פסוק נא

¹ זו פרשת מי מריבה בגינה נענשו משה ואהרן שלא להיכנס לארץ, עפ"י פשט המקרא - פרשה שמשה מעיד על עצמו בברכת שבט לוי: "תריבהו על מי מריבה". ובתהלים קו לב: "וַיִּקְצִיפוּ עַל־יָמֵי מְרִיבָה וַיִּרְעוּ לְמֹשֶׁה בְּעִבְרוֹם". כידוע, רבו הפירושים בחטאו של משה. כדברי אור החיים: "פרשה זו רבו עליה כל מפרשי התורה" (במלרע ובב"ת דגושה כפי שנקדנו או שמא במלעיל וב"ת רפויה), והוא מסכם עשר דעות של קודמיו לפני שמביא את שיטתו. ראה גם חמישה גיליונות שהקדישה [נחמה לייבוביץ לדין בנושא](#). ואנו נוסיף בה נופך מעט ונתמקד בנתיב המדרש.

² מדרש זה מבליט את העובדה שלריבוי הדעות באשר לחטאו של משה במי מריבה יש בסיס במקרא עצמו, שכן חטא זה מוזכר בתורה ארבע פעמים ובארבע לשונות שונים. כאן "לא האמנתם בי", מיד בהמשך פרשתנו [במיתת אהרן](#): "על אשר מריתם את פי" (במדבר כ כד) ובפרשת פנחס כאשר משה מצטווה להתכונן למיתתו הוא: "כאשר מריתם פי" (במדבר כז יד). ואולי החמור מכולם, בסוף פרשת האזינו: "על אשר מעלתם בי" (דברים לב נא) ושם גם "על אשר לא קדשתם". נראה שמדרש זה משמש סמך למפרשים אשר, כאמור, האריכו והרבו לדון בחטאו של משה. ראה אבן עזרא ורמב"ן על פרק כ פסוק ח וכן אור החיים הנ"ל: "ותרתי לי מנוחה בדברי הראשונים ז"ל ואמצא במדרש וכו' " והוא מצטט בהמשך את המדרש שהבאנו וגם בו לא מוצא מנוח: "וחל עלינו חובת גברא לתת טעם לאיש האלהים על ארבעת השגגות אשר אינו ראוי לאחת מהנה". ואנו נוסיף להעמיק במדרשים עצמם.

³ אין זו הפעם הראשונה שנאמר למשה שלא ישווה עצמו לאברהם. ראה שמות רבה ב ו: "ויאמר הנני" - הנני לכהונה ולמלכות. אמר לו הקב"ה: במקום עמודו של עולם אתה עומד?! אברהם אמר "הנני" ואתה אומר "הנני"?! ראה [דברינו אל תקרב הלום – הקרב אלך את אהרן](#), בפרשת תצוה.

⁴ וכי יכול להיות סיום יותר כואב מזה לחייו ושליחותו של משה, לשמוע שהוא זה שאיננו מאמין, אותו משה שעליו נאמר: "ויאמינו בה" ובמשה עבדו! ראה רש"י על הפסוק: "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו פרק ב פסוק ב) שהוא אומר: "ומה הוא חסד נעורייך? לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה לדרך, כי האמנתם בי". לעם ישראל, לדור המדבר, נשמרת "האמנתם בי" לדורות, ולמשה ואהרן לא? אולי בדברי רש"י שאומר גם: "לכתך אחר שלוחי משה ואהרן", יש בכל זאת, נחמה פורתא. ראה [דברינו דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך וכן [חסד נעוריים](#) בפרשת מטות.

⁵ גם כאן, דרך מוטיב המים, יש חיבור של סופו של משה עם תחילתו, עם לידתו. ראה מדרש תנחומא (בובר) פרשת שמות סימן כ במעמד הסנה: "רמז לו הקב"ה רמז, אמר לו: מהיכן את נוטל שלך? מן המים, שנאמר: ולקחת ממימי היאור (שמות ד). אמר ר' שמואל בר נחמיה: רמז לך שאתה (ה) נוטל את שלך מן המים, שנאמר: המן הסלע הזה נוציא לכם מים". מופת הפיכת המים לדם (המים שלקו) הוא הרמז למי מריבה! אולי בסופו של דבר האסטרוולוגים (האיצטגננינים) המצריים לא ראו כל כך רע.

"על אשר מעלתם ביי"6 - מי גרם לכך? לא אתם גרמתם לכם למעול ביי! "על אשר לא קדשתם אותי" - לא אתם גרמתם שלא לקדש אותי? "על אשר מריתם את פי"7 - מי גרם לכך? לא אתם גרמתם לכם למרות את פי?! הלא את(ה) הוא משה שאמרתי לך "ויאמר ה' אליו מזה בידך ויאמר השלך ארצה ויהי לנחש". והרי הדברים קל וחומר: ומה אם נסים הראשונים שהיו קשים לא עיכבת מהם, הדבר הזה שהוא קל צריך היית לעכבו?! מניין אתה אומר שלא יצא משה מן העולם עד שצררה בכנפו, שנאמר: "כי מנגד תראה את הארץ"8.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת חוקת סימן לא, במדבר רבה יט

"יען לא האמנתם ביי" (במדבר כ יב). וכי לא אמר משה דבר קשה מזה, שנאמר: "הצאן ובקר ישחט להם" (במדבר יא כב)? אף שם אינה אמנה והיא גדולה מזו? ולמה לא גזר עליו הקב"ה מיתה שם? משל למלך שהיה לו אוהב, והיה מגיס בינו לבין המלך בדברים קשים, ולא הקפיד עליו המלך. לימים עמד והגיס בפני הלגיונות, גזר עליו מיתה. אף כך אמר הקב"ה למשה: מה שעשית ביני לבינך לא הקפדת, עכשיו כנגד הרבים אי אפשר, שנאמר: "להקדישני לעיני בני ישראל" (שם)10.

מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - פרשת חקת

"לא האמנתם ביי" - וכי לא אמר משה דבר קשה מזה? והלא קשה מזה אמר: "הצאן ובקר ישחט" אלא הראשונה מפני שלא הייתה בפרהסיא אלא לפניו לא נענש עליה, אבל עכשיו כנגד הרבים - לכן לא תביאו וגו'11. זה שהכתוב אומר: "יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים" (קהלת ח יד)12. כשקילל הקב"ה את הנחש לא הניחו לטעון אלא מיד: "כי עשית זאת ארור אתה". וכן למשה לא הניחו לטעון, אלא מיד: "יען לא האמנתם בי לכן לא תביאו"13.

מדרש תנאים לדברים פרק לא

- 6 דווקא לאהרון שעוסק בעבודת הקודש לנקוט בלשון מעילה היא לשון קשה. ראה פירוש רמב"ן על הפסוק: "כי הנהנה מן ההקדש נקרא מעילה". ראה בגמרא הוריות יב ע"א את משה ואהרון שחוששים שמא מעלה בשמן הקודש במשיחת אהרון לכהן גדול: "יצתה בת קול ואמרה לו: הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, מה משה לא מעל, אף אתה לא מעלת". וכאן: "מעלתם".
- 7 "מריתם" גם הוא ביטוי קשה למדי שמופיע כאמור פעמיים בתורה (הערה 2 לעיל) ויש בו תוכחה קשה, בבחינת אתם אמרתם לבני ישראל: "שמעו נא המורים" - בספר דברים שלוש פעמים אומר משה לבני ישראל "מורים הייתם עם ה'" - אתם הם המורים! ולא ראיתי מי שמקשר את "מריתם" עם "המורים" והמאיר עינינו יבורך. ראה גם תהלים קו ז על בני ישראל: "וימרו על ים בים סוף".
- 8 מדרש זה דורש את האזכור האחרון, ואולי החמור מכולם, של חטא מי מריבה בסוף ספר דברים ערב פטירת משה. יש בו גם אזכור של ריבוי הלשונות "מריתם", "לא קדשתם" וכו', בבחינת סוגים שונים של "מעלתם" וגם קישור עם תחילת שליחותו ומונהיגותו של משה. ללא ספק מדרש זה הוא מהמחמירים עם משה. גם הביטוי לצרור בכנפו הוא קשה מאד ולא מצאנו כמותו בכל המדרשים אלא ביחס למשה. ועוד נידרש לביטוי זה בהמשך דברינו.
- 9 חוסר האמנה של משה (ואהרון) בחטא מי מריבה קטן מזה של המתאווים שבפרשת בהעלותך ואע"פ כן נענש משה כאן יותר משום שחוסר אמנה זה היה בפומבי (בפרהסיה) כפי שהמדרש ממשיך ומסביר.
- 10 לא כ"כ ברור איזו חסר אמנה היה כאן בפומבי, שהרי בני ישראל לא ידעו שהציווי למשה היה לדבר אל הסלע ולא להכותו. אפשר שהם ראו שמשו מתחיל לדבר ולא מיד מכה את הסלע כפעם בפעם והרגישו שהפעם זה יהיה שונה, אך ברגע מסוים חזר בו משה והחל להכות את הסלע כפי שהיו מורגלים. ואפשר שהפרהסיא חוזר לענין "המורים" כפי שראינו לעיל (הערה 7) ונראה עוד להלן במדרש תנאים לדברים. כך או כך, מדרש זה מחזיר אותנו לתלונת משה במתאווים בתחילת הספר. ראה דברינו [היד ה' תקצר](#).
- 11 חלק זה של המדרש מביא בתמצית את מה שכבר ראינו במדרש הקודם. עיקר ההקפדה על משה ואהרון הייתה לא על עצם הדברים (המעשים) אלא על שהיו בפומבי. המשך המדרש הוא עיקר עניינינו.
- 12 הצדיק הם משה ואהרון. ומי הוא הרשע? - אדם הראשון. ראה גמרא שבת נה ע"ב: "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון? אמר להם: מצוה קלה צויתיו ועבר עליה. אמרו לו: והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו! אמר להם: מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטוב ולטוב (קהלת ט ב)". לא היו משה ואהרון ראויים לעונש שקבלו (אי הכניסה לארץ והמיתה הם אותו עונש לגביהם, ראה דברינו [מיתת משה](#) בפרשת ואתחנן). אפילו על מצווה קלה לא עברו כאדם הראשון. אפילו המעשה בפומבי לא נחשב! אז למה נענשו? אין הסבר. זו אחת מתמיהותיו של קהלת: "יִשְׁהַבֵּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צְדִיקִים אֲשֶׁר מְגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שְׂמִיגֵי אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצְּדִיקִים אֲמַרְתִּי שְׁגַם-זֶה הַבָּל". ראה דרשה ארוכה על פסוק זה מקהלת, במדרש ויקרא רבה פרשה כ (אחרי מות שני בני אהרון).
- 13 ההשוואה עם הנחש היא אולי חריפה מכולם! ראה סנהדרין כט ע"א: "מניין שאין טוענין למסית - מנחש הקדמוני". כך גם למשה! הקשר של משה עם הנחש הוא נושא שראוי לדרוש בו בפנים רבות. התחלתו בתחילת שליחותו של משה שכבר שם נגזר עליו שלא ייכנס לארץ. ראה שמות רבה ג יב: "תפש משה מעשה הנחש שהוציא לשון הרע על בוראו שנאמר: כי יודע אלהים (בראשית ג ה) - כשם שלקה הנחש, כך זה עתיד ללקות. ראה מה כתוב: ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש. לפי שעשה מעשה נחש, לכך הראה לו את הנחש, כלומר: עשית מעשה של זה". משה קשור לנחש בעוד מקום בפרשתנו (פרק כא ד-י) וגם שם יש עניין של אמונה, כדברי המשנה במסכת ראש השנה פרק ג משנה ח: "וכי נחש ממת או נחש מחיה אלא בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים". וכבר זכינו לדון בנושא הנחש ומשה בדברינו [נחש](#) [הנחושת](#) וכן [נחושת](#) בפרשה זו.

משיב הקב"ה ואמר למשה: הלא כמה פעמים הייתי מצוה אותך לסבול טרחן של בני.¹⁴ וכשבאו למי מריבה קראת להן שוטים ואמרת שמעו נא המורים! עכשיו הסתלק מהם, דלית אורחיה דבר נש חכים למיזל עם שטיי (אין דרכו של חכם ללכת עם שוטה).¹⁵

מדרש תנחומא (בובר) פרשת ואתחנן סימן ו

א"ל הקב"ה: רב לך אל תוסף דבר. אמר לפניו: שמא יאמרו הדורות אילמלא לא מצא במשה דברים רעים לא היה מסלקו מן העולם! א"ל: כבר כתבתי בתורתך "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה". אמר לפניו: ריבונו של עולם, שמא יאמרו הבריות בקטנותי עשיתי רצונך, בזקנותי לא עשיתי רצונך! א"ל: כבר כתבתי: "על אשר מעלתם בי וגוי, על אשר לא קדשתם אותי".¹⁶

אמר לפניו: אם רצונך, אכנס לארץ ואהיה שם שנים ושלוש שנים ואחר כך אמות. א"ל: גזירה היא מלפני. א"ל: אם לא אכנס בחיי, איכנס לאחר מותי. א"ל: לא בחיך ולא במותך. אמר לפניו: ריבונו של עולם, כל הכעס הזה עלי למה" - "על אשר לא קדשתם אותי".¹⁷

ויקרא רבה לא ד

כך אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, כתוב בתורתך מפני מה איני נכנס לארץ ישראל, שלא יהו ישראל אומרים: דומה שזייף משה את התורה או שאמר דבר שלא נצטווה. אמר לו הקב"ה: חיך שאני כותבה, שלא הייתה אלא על המים, זהו שכתוב: "כאשר מריתם פי במדבר צין" (במדבר כז, יד).¹⁸

ר' שמעון מושלו משל: למה הדבר דומה? למלך שהיה מהלך בדרך ובנו עמו על קרוכין.¹⁹ כיון שהגיעו למקום צר, נהפכה קרוכין על בנו, נסמית עינו, נקטעה ידו, נשברה רגלו. כיון שהיה המלך מגיע לאותו מקום, היה מזכיר ואומר: אי לי, כאן ניזק בני, כאן נסמית עינו, כאן נקטעה ידו וכאן נשברה רגלו. כך הקב"ה מזכיר בתורתו מי מריבה שלש פעמים,²⁰ לומר: כאן הרגתי את משה, כאן הרגתי את אהרן, כאן הרגתי את מרים.²¹

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ג

דבר אחר: "צאי לך בעקבי הצאן", אמר לו (הקב"ה למשה): סוף כל הדור למות ואת תהוי כותייהון.²² מהיכן היה לו הדבר הזה? רבי שמואל בר נחמן אמר: מהסנה. דאמר רבי שמואל בר נחמן: כל שבעת ימי הסנה היה

¹⁴ ראה דברינו [בני סרבנים הם](#) בפרשת שמות.

¹⁵ ובפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא יד שמעון: "למה היה משה דומה? למלך שמסר את בנו לפידוגו, אמר לו: אל תהי קורא לבני מורה. מה הוא דין לישנא מורה? א"ר ראובן: בהדין לישנא יוונים צווחים לשיטא מורוס. פעם אחת היקניטו וקרא אתו מורה. אמר לו המלך: כל עצמי הייתי מצוה אותך ואומר לך אל תהי קורא לבני מורה, ואת קורא לבני מורה! לית עסקיה דערים מהלך עם שטי". הכתוב אמר "יען אשר לא האמנתם בי", אבל ממדרשים אלה נראה שחוסר האמון או האמנה של משה הוא עם העם! אותו העם שמשש חשש מאמנותו בתחילת השליחות כשאמר: "והם לא יאמינו לי" (וונענש על זה), הוא העם ששוב אין אמן בינו ובין משה. חוסר אמן בעם, בעם ה', הוא גם חוסר אמן "בי".

¹⁶ "אשר לא קדשתם אותי" - לקולא. זה החטא, לא אחר ולא יותר. וכבר ציינו מספר פעמים שזה אחד המוטיבים הראשיים של ספר בראשית (והתורה והתנ"ך בלבד) שחטאי אבות האומה אינם מכוסים או מטואטאים ולפיכך אין צורך להאריך ולדרוש ולחפש חטאים נוספים. התורה אינה מכסה. זה חטאם - מה שכתוב במקרא. ראה דברינו [נטלתי ספר בראשית וקראתי בו](#) בפרשת וישב.

¹⁷ "אשר לא קדשתם אותי" - לחומרא. ראה ספרי במדבר פיסקא קלז: "על אשר מריתם פי במדבר מריבה במדבר סין, ר' שמעון בן אלעזר אומר: אף משה ואהרן בהיכרת מתו, שנאמר: על אשר לא קדשתם אותי (דברים לב נא) - הא אם קדשתם אותי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטור". משה ואהרן מתו מיתת כרת! ראה גמרא מועד קטן כח ע"א שגם שמואל מת בכרת.

¹⁸ משה הוא שמבקש שחטאו יכתב. ראה ספרי זוטא פיסקא כז: "כאשר מריתם פי במדבר צין - משה אמר לפני המקום: ריבוני, כתוב מפני מה פרעתי ממנו! אמר לו המקום: אני כותבה שלא הייתה אלא על המים, שנאמר: כאשר מריתם פי במדבר צין. איוב אמר לפני המקום: ריבוני, כתוב מפני מה פרעת ממני. א"ל המקום: אני כותבה שלא הייתה אלא על חנם ... דוד אמר לפני המקום: ריבוני, אל תכתוב מפני מה פרעת ממני. אמר לו המקום: לא שווה לך שלא יהו הבריות אומרין הרבה עבירות היו ביד דוד אלא שלא כתבן המקום? אלא אני כותבה שלא הייתה אלא אחת, שנאמר: אשר עשה דוד הישר בעיני ה' רק בדבר אוריה החתי (מלכים א טו ה). וכבר הארכנו במחלוקת זו שבין דוד ומשה בדברינו ["כתב עוונתי"](#) בפרשת חוקת בשנה האחרת.

¹⁹ מרכבה.

²⁰ שלוש תזכורות, מלבד סיפור המקרה עצמו במקום, או שלוש הפרשות: חוקת, פנחס, האזינו. ראה הערה 2 לעיל.

²¹ כאן מתהפך הגלגל. ריבוי הפעמים בהם מוזכר חטא מי מריבה הוא עדות לצערו של המלך. לא לגודל החטא, אלא לפום צערא. האם ראו הפרשנים מדרש זה? אזכור אהרון הוא ברור ואת אזכור מרים יש לחבר דרך הסתלקות בארה של מרים, גם היא בפרשתנו, אשר גרמה לחוסר המים לעם לשתות ובעקפיין לכעסם של משה ואהרון. ראה דברינו [בארה של מרים](#) בפרשה זו.

²² האם זו אמירה כללית שסופך משה למות כמו דור המדבר שהוצאת ממצרים, או שמא אמירה מהותית יותר שגורלך נקשר בגורל דור המדבר, כדברי מדרש במדבר רבה יט יג: "אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש לָכֶנֶס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן. ביקש הרועה לכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: אם אתה נכנס עכשיו, מה יאמרו הבריות? שאתה השבית הצאן!". ראה דברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשת ואתחנן.

הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, שנאמר: "ויואמר משה אל ה' בי ה' לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך" (שמות ד י) - הרי ששה ימים. ויומא דהוה קאים בגויה, הרי שבעה ימים.²³ ובסוף אמר להקב"ה: "שלח נא ביד תשלח". אמר לו הקב"ה: חייך, שאני צוררה לך בכנפיך.²⁴ ומתי פרע לו הקב"ה? רבי ברכיה ורבי חלבו ורבי לוי. חד אמר כל שבעת ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה סבור שהיא שלו ובסוף נאמר לו אינה שלך של אהרן אחיך ... רבי חלבו אמר: כל שבעת ימי אדר היה משה מפייס ומתחנן לפני הקב"ה שיכנס לארץ ובסוף אמר לו (דברים ג) כי לא תעבור את הירדן הזה.²⁵

מדרש תנאים לדברים פרק לא

"הן קרבו ימך למות" ... אמר לפניו: ריבונו של עולם, בשכר צער שנצטערת עם ישראל אתה אומר לי "לא תעבר את הירדן הזה"? אמר לו הקב"ה: אורכאות אורכאות בראתי את עולמי.²⁶ וכי חטא היה בידו שלאברהם שנפטר מן העולם? אלא מפני שדחקה ארכי שליחך. ויצחק לא נפטר מן העולם אלא מפני שדחקה ארכי של יעקב. ועכשיו ארכי שליחך דוחקת ... אמר משה: ריבון העולמים, אכנס לארץ ישראל ויהיה הוא מבפנים ואני מבחוץ הוא הרב ואני התלמיד הוא למעלה ואני אהיה למטה אמר לו הקב"ה: אי אפשר, אלא כבר דחקה ארכי של יהושע הוא מכניס ישראל לארץ ואתה הסתלק לך אצל אבותיך: "הן קרבו ימך למות".²⁷

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת האזינו [המתחיל בדף נד עמוד ב]

"כי מנגד תראה את הארץ". מלמד שלא יצא מן העולם עד שצררה הקב"ה לנשמתו בכנפיו, שנאמר: "כי מנגד תראה את הארץ".²⁸

שבת שלום
מחלקי המים

²³ ראה פירוש מרגליות במקבילה בויקרא רבה יא ו שעושה את החשבון איך מגיעים לשבעה ימים בסנה. שוב הביטוי הקשה "חייך שאני צוררה לך בכנפיך" שכבר ראינו במדרש ספרי ותנאים דברים לב נא לעיל וכן הוא בשלישית במדרש ויקרא יא ו (מדרש מקביל לשיר השירים רבה) ועד כמה שבדקנו, לא מצאנו כמותו בכל המדרשים אלא ביחס למשה! ואיך אפשר שלא להשוות עם הפסוק בהושע יג יב: "צָרוּר עֶזְרָא אֶפְרַיִם צָפוּנָה חֲטָאתוֹ" (ולא "בצרוור החיים" של דוד ואביגיל, שמואל א כה כט שנלקח להספדים והוא בעצם לחיים ולחיות).

²⁵ ראה מקבילות במדרש ויקרא רבה יא ו פרשת שמיני וכן מדרש תהלים מזמור יח בהם מודגש שמה מתווכח עם הקב"ה בסנה שעדיין לא הגיע זמנם של ישראל להיגאל: "כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בין הבתרים, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו יג), ועדיין לא נשלמו, ולא עשו שם אלא מאתים ועשר", והקב"ה עושה לו את החשבון מהולדת יצחק. מדרשים אלה אינם מתייחסים ישירות לנושא שלנו, אבל הבאנו אותם, ראשית בגלל הביטוי "חייך שאני צוררה לך בכנפיך". ושנית, עפ"י מדרשים אלה, הגזירה של משה שלא יכנס לארץ איננה קשורה לחטא מי מריבה. כל זה רק עילה להיתפס למשה. הסיבה האמתית מצויה בעצם תחילת שליחותו של משה, תחילה בסירובו שלא לקבל עליו את השליחות, ואח"כ בלקיחת השליחות עליו עם כל הלב ועד כדי עימות עם הקב"ה. ראה בהקשר זה מדרש שמות רבה ה כב שבשביל שהתריס משה ואמר: "והצל לא הצלת את עמך", "מכאן אתה למד שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ", בדברינו [אותם הנתונים תחת הבניין](#) בפרשת שמות.

²⁶ ארכי ביונית – שלטון. ארכיגמון, ארכיליטיס, ארכיבישוף וכו'. וכאן במובן רחב יותר של הנהגה ותקופה (קדנציה).
²⁷ מדרש גורר מדרש שגורר אותנו לנושא תחנוני משה להיכנס לארץ שהוא לכאורה נושא אחר, עליו הרחבנו בדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשת ואתחנן ומשם ניתן להיגרר לנושא העברת הנהגה ליהושע שגם בו עסקנו בדברינו [עזה כמוות אהבה קשה כשאל קנאה](#) בפרשת וילך (ראה גם ['פקוד ה' איש על העדה](#) בפרשת פנחס). למה בכל זאת נגררנו למדרש מיוחד זה? משום שהוא מציג פן נוסף, רגוע יותר לאי כניסתו של משה לארץ (ומותו). פן שהמדרש בונה במידה מסוימת כנגד המקרא. לא בגין חטאו לא נכנס משה לארץ. אין סיבה שלא ייסלח למשה חטאו איזה שלא יהיה. במדרש שיר השירים רבה ראינו את הנימוק של הזדהות המנהיג עם הדור שלו – הדור שהוא הוציא ממצרים וכעת לא נכנס לארץ. בא מדרש זה ומוסיף את מוטיב "דור הולך דור בא", את מנהגו של עולם: "דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו" (בראשית רבה כד ב). הגיע ארכי של יהושע. ראה דברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן: "רב לך ... אם אתה נוטל הכל, לית את שבך ליהושע תלמידך כלום. גאלת את ישראל ממצרים, הנהגתם בים והורדת להם המן ואת התורה, הנהגתם במדבר מ' שנה, ואת מבקש ליכנס לארץ לחלקה להם? אין אתה מניח ליהושע כלום?". שלמה שליחותך משה.

²⁸ כנגד "צוררה לך בכנפיך" של חטאו של משה שראינו לעיל, עומדת נשמתו הצרורה בכנפי בורא עולם. אם מדרש ספרי דברים אומר (לעיל): "מניין אתה אומר שלא יצא משה מן העולם עד שצררה בכנפו, שנאמר: כי מנגד תראה את הארץ", בא מדרש ספרי במדבר פרשת פינחס פיסקא קלו ואומר: "את הארץ אשר תראה - מגיד שראה משה בעיניו מה שלא הלך יהושע ברגליו".